

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

ЕЛЕКТРОННІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
з курсу для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота

Одеса
2023

УДК 364-78(091)(072)
I-907

Укладачі:

Л. М. Дунаєва, доктор політичних наук, професор кафедри соціальної роботи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
О. І. Войтович, кандидат політичних наук, доцент кафедри соціальної роботи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Рецензенти:

Т. С. Вінцовський, доктор історичних наук, доцент кафедри історії України Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
У. В. Варнава, кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

*Рекомендовано до видання вченою радою
факультету психології та соціальної роботи ОНУ імені І. І. Мечникова
Протокол № 2 від 11 жовтня 2023 р.*

I-907 **Історія** соціальної роботи [Електронний ресурс] : електронні методичні рекомендації з курсу для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота / уклад.: Л. М. Дунаєва, О. І. Войтович. – Одеса, 2023. – 34 с. – 0,3 МБ.

Методичні рекомендації містять основні теми з історії соціальної роботи. Розглядаються тенденції її розвитку від філантропічного періоду у найдавніші часи до її становлення як державної системи благодійності у сучасних формах і перетворення соціальної роботи на окрему галузь знань.

Навчальне видання пропонує тематику практичних занять, методичні рекомендації до вивчення питань тем, контрольні питання до курсу і розраховане на здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології та соціальної роботи ОНУ імені І. І. Мечникова.

УДК 364-78(091)(072)

© Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, 2023

ЗМІСТ

Вступ	4
Змістовий модуль I. Історичний розвиток соціальної роботи	
Тема 1. Виникнення соціальної роботи як фахової діяльності	5
Практичне заняття. <i>Виникнення соціальної роботи як фахової діяльності</i>	
Тема 2. Періодизація історії соціальної роботи	5
Практичне заняття. <i>Періодизація історії соціальної роботи</i>	
Тема 3. Філантропічний період в історії соціальної роботи	7
Практичне заняття. <i>Філантропічний період в історії соціальної роботи</i>	
Тема 4. Організація соціальної допомоги у середньовічному суспільстві ..	8
Практичне заняття. <i>Організація соціальної допомоги у середньовічному суспільстві</i>	
Тема 5. Соціальна допомога у найдревніших слов'янських общинах Київської Русі	9
Практичне заняття. <i>Соціальна допомога у найдревніших слов'янських общинах Київської Русі</i>	
Тема 6. Соціальна робота і соціально-педагогічні дослідження в Україні в епоху Відродження (друга половина XV–XVII ст.)	11
Практичне заняття. <i>Соціальна робота і соціально-педагогічні дослідження в Україні в епоху Відродження (друга половина XV–XVII ст.)</i>	
Тема 7. Становлення державної системи благодійності у Західній Європі (з XVI до початку XX ст.)	14
Практичне заняття. <i>Становлення державної системи благодійності у Західній Європі (з XVI до початку XX ст.)</i>	
Питання для поточного контролю за змістовим модулем I	18
Змістовий модуль II. Соціальна робота як окрема галузь знань	
Тема 8. Виникнення соціальної роботи як окремої галузі знань	19
Практичне заняття. <i>Виникнення соціальної роботи як окремої галузі знань</i>	
Тема 9. Соціальна допомога в Україні (XVIII–XX ст.)	21
Практичне заняття. <i>Соціальна допомога в Україні (XVIII–XX ст.)</i>	
Тема 10. Актуальні проблеми соціальної роботи та соціальної педагогіки на сучасному етапі	25
Практичне заняття. <i>Актуальні проблеми соціальної роботи та соціальної педагогіки на сучасному етапі</i>	
Питання для поточного контролю за змістовим модулем II	29
Контрольні питання до курсу	30
Література	32

ВСТУП

Метою курсу є ознайомлення здобувачів вищої освіти з основними етапами зародження, становлення та еволюції соціальної роботи в Україні та закордоном.

Завданнями є: визначення та вивчення основних етапів виникнення, становлення та еволюції соціальної роботи від форм благодійництва і елементів соціальних досліджень до професійного виду діяльності та окремої галузі знань; здійснення періодизації історії соціальної роботи; встановлення шляхів інтеграції соціальної роботи; обґрунтування найраціональніших шляхів подальшого розвитку систем соціального виховання та соціального захисту населення в Україні; аналіз розвитку громадської думки, ідеології стосовно соціальної допомоги і підтримки, що закладені в основу відповідних законодавчих актів кожної епохи; виховання любові до професії соціального працівника, формування рис, необхідних для майбутньої професії.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен **знати**: основні поняття соціальної роботи; основні етапи формування різноманітних форм допомоги та підтримки населення в Україні та світі; об'єкти та суб'єкти соціальної роботи на різних етапах її розвитку; теорію та методологію соціальної роботи в історичній ретроспективі; основні закони та принципи соціальної роботи; форми соціальної роботи, що сформувалися в процесі історичного розвитку та використовуються в сучасній Україні та світі.

Вміти: аналізувати сучасні умови організації соціальної допомоги та підтримки в Україні та світі; використовувати знання дисципліни для саморозвитку та самоорганізації, підвищення свого професійного рівня як фахівця із соціальної роботи; використовувати кращі традиції вітчизняного та світового досвіду в організації та забезпеченні соціальної роботи.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І. ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Виникнення соціальної роботи як фахової діяльності.

Підходи до визначення відліку історії соціальної роботи. Передісторія виникнення соціальної роботи як фахової діяльності. Об'єкт та предмет вивчення історії соціальної роботи. Проблемне поле наукових досліджень з історії соціальної роботи. Історичний розвиток основних систем призріння: „відкритої” та „закритої”. Типи призріння: приватний індивідуальний, груповий, соціальний (зокрема громадський та церковний).

Практичне заняття

Виникнення соціальної роботи як фахової діяльності.

Питання для обговорення

1. Передісторія виникнення соціальної роботи як фахової діяльності.
2. Об'єкт та предмет вивчення історії соціальної роботи.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Визначити та вивчити основні етапи виникнення, становлення та еволюції соціальної роботи від форм благодійництва і елементів соціальних досліджень до професійного виду діяльності та окремої галузі знань; звернути увагу на такі категорії, як: об'єкт та предмет.

Підготовка рефератів (доповідей).

Теми рефератів

1. Історія соціальної роботи як базова дисципліна, що формує світогляд майбутніх соціальних працівників.
2. Архетипи систем соціальної допомоги й соціального захисту.

Рекомендована література: 1, 2, 5.

Тема 2. Періодизація історії соціальної роботи.

Архаїчний період (в епоху первіснообщинного ладу): взаємодопомога між племенами; філантропічна допомога зі сторони вождів і старійшин роду співплемінникам; міжособистісна допомога. Реципрокація. Редистрибуція.

Філантропічний період (епоха ранніх класових суспільств) в історії соціальної роботи (з IV тисячоліття до н. е. – до VI ст.).

Період суспільної благодійності (епоха Середньовіччя, VI – середина XVII ст.).

Період державної благодійності (з XVIII ст.). Секуляризація й економічне послаблення церкви як домінуючого суб'єкту допомоги (XIX ст.). Втрата церквою ролі домінуючого суб'єкта допомоги. Зростання ролі держави й інститутів громадянського суспільства як суб'єкту допомоги. Адміністративна система допомоги нужденним. Створення релігійних громадських об'єднань як нового суб'єкту допомоги. Товариство Червоного Хреста (1863 р.). А. Дюнан. Утворення партії християнських соціалістів – „Армія порятунку”(1886 р.), В. Бут.

Період соціальної роботи (з кінця XIX ст.). Початок соціального законодавства у країнах Західної Європи та США. Розвиток теорії та практики соціальної роботи. Розвиток соціальної роботи в незалежній Україні.

Практичне заняття

Періодизація історії соціальної роботи.

Питання для обговорення

1. Праісторичні форми допомоги й взаємодопомоги в архаїчний період.
2. Форми допомоги в епоху ранніх класових суспільств.
3. Форми допомоги в епоху Середньовіччя.
4. Період державної благодійності (з XVIII ст.).
5. Період соціальної роботи (з кінця XIX – початок XXI ст.).

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Визначити та вивчити основні етапи виникнення, становлення та еволюції соціальної роботи від форм благодійництва і елементів соціальних досліджень до професійного виду діяльності та окремої галузі знань; знати періодизацію історії соціальної роботи; звернути увагу на такі категорії, як: архаїчний період, Середньовіччя, секуляризація та ін.

Підготовка рефератів (доповідей).

Теми рефератів

1. Еволюція соціальної допомоги: від праісторичних форм до сучасної соціальної роботи.

Рекомендована література: 1, 2, 5.

Тема 3. Філантропічний період в історії соціальної роботи.

Благодійність у державах Стародавнього Сходу. Релігійні і моральні засади допомоги бідним і слабким. Соціальна допомога як засіб пануючих класів зменшити соціальну напругу у суспільстві; упередження голодних бунтів. Турбота про вільних членів суспільства у Древньому Єгипті (з IV тисячоліття до н. е.). Законодавство вавілонського царя Хаммурапі (1792–1750 рр. до н. е.). 282 закони (біля 1760 року до н. е.) про правові відносини, пов'язанні з майном, орендою, лікарюванням та ін.

„Закони Ману” – збірка правил і приписів – регламентування поведінки древніх індійців у приватному і громадському житті у відповідності до догматів брахманізму; судові настанови та по управлінню державою. Вчення Конфуція (551–479 рр. до н. е.) і розвиток ідей соціальної допомоги у Древньому Китаї.

Соціальне виховання та суспільна опіка у Древній Греції. Державні (владні) та приватні форми соціальної допомоги. Діяльність Солона (640/635–559 рр. до н. е.). Реформи Солона (з 594 р. до н. е.) в інтересах афінських громадян: ліквідація поземельної заборгованості, звільнення від боргового рабства, соціальна стратифікація та ін. Закони Лікурга (IX–VIII ст. до н. е.).

Соціальне виховання та суспільна опіка у Древньому Римі. Державні (владні) та приватні форми соціальної допомоги. Закони Дванадцяти таблиць (451–450 рр. до н. е.). Демократичні соціальні реформи (проти розорення селян) народних трибунів братів Тиберія (162–133 рр. до н. е.) та Гая (153–121 рр. до н. е.) Гракхів. Релігійні (у тому числі християнські) вірування про виховання моральних якостей та благодійність.

Зародження елементів соціальної роботи у творчості давньогрецьких (Сократ, 469–399 рр. до н. е.; Демокріт, 460–370 рр. до н. е.; Платон, 428/427–348/347 рр. до н. е.; Аристотель, 384–322 рр. до н. е. та ін.) і давньоримських (К. Горацій, 65–8 рр. до н. е.; Л. Сенека, 4 до н. е. – 65 рр. н. е., К. Фабій, 35–96 рр. та ін.) мислителів. Висвітлення проблем соціальної допомоги.

Практичне заняття

Філантропічний період в історії соціальної роботи.

Питання для обговорення

1. Соціальна допомога в державах Стародавнього Сходу (Єгипет, Вавілон, Індія, Китай).
2. Організація соціальної допомоги та суспільної опіки в Стародавній Греції.
3. Організація соціальної допомоги та суспільної опіки в Стародавньому Римі.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Вивчити сутність філантропічного періоду в історії соціальної роботи; звернути увагу на організацію соціальної допомоги та суспільної опіки в стародавніх суспільствах і знайти спільні і особливі риси.

Підготовка рефератів (доповідей).

Теми рефератів

1. Державний патерналізм в полісах Стародавньої Греції.
2. Правове забезпечення соціальної допомоги у Стародавньому Римі.

Рекомендована література: 5, 8, 13, 14.

Тема 4. Організація соціальної допомоги у середньовічному суспільстві.

Християнська віра про виховання моральних якостей та благодійність. Прийняття у Римській імперії християнства у якості офіційної релігії (380 р.). Фактичний поділ християнства на католицизм та православ'я (33 р., 381 р.). Заснування римською знатною жінкою Фабіолою першого доступного госпіталю у Західній Європі (в Остії) для хворих і калік (390 р.). Поділ Римської імперії у 395 р. на Західну і Східну (Візантійську). Занепад Західної Римської імперії (серпень 476 р.). Формальний поділ християнства у 1054 р. на католицизм (у колишній Західній Римській імперії) і православ'я у Візантійській імперії.

Християнська церква як перший соціальний інститут допомоги в епоху Середньовіччя (з VI ст.). Проповідь соціального егалітаризму в Біблії (Книга пророка Амоса, глава 8; Діяння святих апостолів, глава 4, вірші 32–35). Роль релігійних догматів (любов до ближнього та ін.) в становленні й розвитку конфесійних теоретичних підходів до проблем християнського милосердя, допомоги і підтримки. Соціальні ідеї християнських (католицьких і православних) теологів. Зібрання Канонічних законів римо-католицької церкви (1100 р.). Візантійська модель допомоги та підтримки нужденних і як засіб попередження народних хвилювань.

Роль церкви у розвитку освіти: монастирські школи („внутрішні школи”), „зовнішні школи”, єпископські (кафедральні) школи. Відкриття університетів: у Болоньї (1158 р.), Оксфорді (1168 р.), Парижі (1200 р.), Кембриджі (1209 р.), Празі (1348 р.), Кракові (1364 р.) та в інших європейських містах.

Заснування християнських монастирів, Антоній Великий (251–356 рр.). Монастирська модель благодійності: монастирі як центри розподілу милостині; постійна допомога через монастирські госпіталі. Підтримка знедолених верств населення чернечими орденами. З X–XI ст. традиційні ордени (орден Бенедикта Нурсийського, бенедиктинці (біля 530 р.)), що служили Богові молитвою тощо і оновлені ордени (орден св. Лазаря (лазарети, 1098 р.), Госпітальєри (1099 р.), Тамплієри (1119 р.), Францисканці (1208 р.), Іоанніти (1382 р.) та інші), що переслідували практичні цілі – догляд хворих.

Практичне заняття

Організація соціальної допомоги у середньовічному суспільстві.

Питання для обговорення

1. Християнська церква як перший соціальний інститут допомоги в епоху Середньовіччя.
2. Монастирська модель благодійності.
3. Роль чернечих орденів у реалізації ідей милосердя і допомоги ближньому.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Звернути увагу на історію виникнення християнства, особливо ранній його період та причини розколу цієї світової релігії; з'ясувати сутність епохи Середньовіччя; вивчити благодійницьку роль церкви та монастирів.

Підготовка рефератів (доповідей).

Теми рефератів

1. Ідея соціальної рівності у ранньому християнстві.
2. Християнське милосердя як вид соціальної допомоги.

Рекомендована література: 5, 8, 13, 14.

Тема 5. Соціальна допомога у найдревніших слов'янських общинах Київської Русі.

Формування гуманістичних традицій у древніх слов'ян. Форми соціальної допомоги. Культові форми допомоги і підтримки. Общинно-родові форми допомоги й захисту в рамках роду, сім'ї, поселення. Індивідуальні і колективні форми взаємопідтримки і захисту. Основні тенденції благодійності в Київській Русі. Княжа підтримка і захист церковно-монастирської форми опіки.

Вплив хрещення Русі (988 р.) на зміну моделі соціального захисту населення. Християнська (православна) концепція допомоги, в основі якої – філософія любові до ближнього. Нові суб'єкти допомоги – князь, церква, парафія, монастирі. Основні її напрямки: княжа (княжа благодійність: роздача милостині, харчування на княжому дворі, розвезення продуктів містом для убогих) і церковно-монастирська підтримки, парафіяльна благодійність, милостиня.

Створення Володимиром Святославовичем (Великим) (980–1015 рр.) шкіл „книжкового навчання” для дітей знатних людей (988 р.). Статті соціального захисту, захисту майнових прав дітей та опікунства (статті 98–106) у „Руській Правді” Ярослава Володимировича (Мудрого) (1019–1054 рр.). Статути князів Володимира Святославовича і Ярослава Володимировича про захист честі майбутньої матері й покарання за порушення сімейно-шлюбних відносин та опіки сиріт. „Слово про закон і благодать” (1051 р.) київського митрополита Іларіона. Відкриття на Русі першого жіночого училища (1086 р.). Роль виховання, освіти й праці в житті людини, опіка над бідними і страждальцями в „граматиці” Володимира Мономаха (1113–1125 рр.) – „Повчанні дітям” (1117 р.) – визначній пам'ятці давньоруської педагогічної думки.

Зростання ролі монастирської (як самостійного суб'єкту допомоги) і церковної опіки (з другої половини XII ст.). Питання освіти у діяльності монастирів. Створення монастирської школи для ченців при Андріївському монастирі (1068 р.), ігумен Феодосій. Києво-Печерський монастир як центр давньоруського літописання. Діяльність історика і письменника Нестора (біля 1056 – біля 1114 рр.), автора „Читання про життя й погублення... Бориса та Гліба” (1080-ті рр.), в якому рекомендував любити книги, бути слухняним та милосердним, автора „Повісті временних літ” (1096 р.), в якій історія Русі пов'язана із загальною історією слов'янства. Розвиток церковної практики допомоги через парафії (X–XII ст.).

Практичне заняття

Соціальна допомога у найдревніших слов'янських общинах Київської Русі.

Питання для обговорення

1. Основні форми допомоги та взаємодопомоги у слов'янських громадах.
2. Елементи соціального захисту у слов'янських племенах VI–X ст.
3. Соціальна турбота в традиціях древніх слов'ян.
4. Вплив хрещення Русі на зміну моделі соціального захисту населення.

5. Основні тенденції благодійності у Київській Русі. Княжа підтримка і захист.
6. Церковно-монастирська система благодійності.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Звернути увагу на різноманітні форми соціальної підтримки у древніх слов'ян; знати основні віхи розвитку Давньоруської держави та її літературно-правову спадщину; акцентувати увагу на причинах та прояві благодійництва князів та православної церкви.

Підготовка рефератів (доповідей).

Теми рефератів

1. Духовність та культура давніх слов'ян у формуванні моделі соціального захисту.
2. „Руська Правда” як правове джерело княжої благодійності.

Рекомендована література: 5, 7, 12.

Тема 6. Соціальна робота і соціально-педагогічні дослідження в Україні в епоху Відродження (друга половина XV–XVII ст.).

Особливості соціальної роботи у період Українського Відродження. Розвиток монастирської системи допомоги та підтримки нужденних.

Заснування в Україні братств (общин заможного міського населення, торгівців та ремісників) як осередків духовної культури, просвітництва і соціальної допомоги (друга половина XVI ст.): Львівське (1449 р.), Галицьке, Рогатинське, Стрийське, Ярославське, Холмське, Луцьке, Вінницьке, Київське (1615 р.) та інші братства. Філантропічні функції братств (створення при братствах притулків – госпіталів (при Київському братстві з 1615 р.), опікування вдів і сиріт своїх померлих членів братств) та їх продовження у братських школах.

Перша братська школа (Львів, 8 жовтня 1586 р.). Київська братська школа (1615 р.), Є. Плетенецький, І. Борецький, М. Смотрицький (1572–1633 рр.), К. Сакович. Лаврська школа (1631 р.), П. Могила (1596–1647 рр.). Об'єднання Київської братської та Лаврської шкіл і утворення колегії (1632 р.).

Розвиток книгодрукування. „Апостол” (1564 р.) і „Буквар” (1574 р.) І. Федорова. „Послання до князя Острозького” (1598 р.) І. Вишенського проти католицької церкви (полеміка з ректором Віленської колегії єзуїтом П. Скаргою). Видання у Львові греко-слов'янської граматики А. Елласонського („Адельфотес”, 1591 р.). Видання у Вільно слов'янської

граматики Л. Зизанія (1596 р.) і граматики („Грамматика словенская правильное синтагма”) М. Смотрицького (1619 р.). Віленський буквар 1621 року видання. Твори З. Копистенського „Часослов” (1617 р.) і трактат „Книга про віру...” (1621 р.). Твори П. Беринди „Про виховання чад” (1609 р.) і словник „Лексикон славено-россійский имён толкование” (1627 р.).

Створення нових навчальних закладів: у Турові (1572 р.), К. Острозький; у Острозі (1576 р.) і Володимирі-Волинському (1577 р.). Діяльність Острозької академії у XVI–XVII ст., Г. Смотрицький. Видання в Острозькій академії Біблії (1581 р.), церковної книги „Часослов”.

Діяльність Києво-Могилянського колегіуму (з 1632 р., академія – з 1701 р.), П. Могила і його твір „Анфологія”. „Твір про всю філософію” (1645–1647 рр.) та „Мир з богом чоловіку” І. Гизеля (Киселя). Твори І. Галятовського (близько 1620–1688 рр.) „Ключ розуміння”, „Месія правдивий” і „Наука, або спосіб складання сказань” (1659 р.). Твори Л. Барановича „Меч духовний” і „Труби словес проповідних”. Видання Києво-Могилянським колегіумом першого навчально-історичного твору „Синопис” (1674 р.).

Початок церковної і наукової діяльності ректора Києво-Могилянської академії Ф. Прокоповича (1681–1736 рр.) – богослова, зачинателя філологічного та історичного напрямку у вивченні Біблії, автора „Володимира” та віршів „Опис Києва” і „Епінікіон”, букваря „Перше учіння отрокам, в ньому ж букви і склади” і „Духовного регламенту” (1721 р.) для Синоду. Боротьба Ф. Прокоповича і Г. Кониського (1717–1795 рр.) проти католицької церкви і уніатства та їхніх носіїв в Україні.

Педагогічна діяльність автора твору „Громадянство звичаїв дитячих” Є. Славинецького (орієнтація на зразки грецької культури й освіти) та автора праць „Обед душевный” (1681 р.), „Вечеря душевная” (1683 р.), „Псалтир рифмования” С. Полоцького (1629–1680 рр.) – розвиток педагогічної теорії і практики на основі слов’янських педагогічних традицій з урахуванням досягнень західної педагогіки.

Виховання гуманізму і милосердя як одне з основних завдань вершини народної педагогіки тієї пори – козацької педагогіки. Відкриття на Запорізькій Січі першої школи при церкві Святої Покрови (1576 р.). Соціальна допомога у Запорізькій Січі. Опікунська діяльність гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного (1570–1622 рр.). Госпіталі як осередки опікування німечинців людей при Чернігівському (1748 р., шкіл – 154, госпіталів – 124), Лубенському (1745 р., шкіл – 172, госпіталів – 107), Миргородському (1741 р., шкіл – 37, госпіталів – 29), Ніжинському (1747 р., шкіл – 217, госпіталів – 182), Полтавському (1745 р., шкіл – 98,

госпіталів – 42), Переяславському (1745 р., шкіл – 119, госпіталів – 52) та інших козацьких полках.

Громади у XVI–XVIII ст. як осередки соціальної допомоги на селі. Приватна благодійність в Україні.

Практичне заняття

Соціальна робота і соціально-педагогічні дослідження в Україні в епоху Відродження (друга половина XV–XVII ст.).

Питання для обговорення

1. Особливості соціальної допомоги та опіки у період Українського Відродження
2. Розвиток монастирської системи допомоги та підтримки нужденних.
3. Філантропічні функції братств.
4. Соціально-педагогічні дослідження в епоху Відродження.
5. Соціальний захист за часів козаччини.
6. Виникнення приватної благодійності в Україні. Меценатські та благодійні традиції козацьких династій.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Знати основні риси політичного і релігійного, соціального, національного і економічного розвитку українських земель у період пізнього середньовіччя; звернути увагу на особливості соціальної роботи у період Українського Відродження; порівняти освітянську діяльність братських шкіл, колегій, академій та європейських університетів; знати головних тогочасних представників філософсько-педагогічної думки України та їх вплив на розвиток гуманізму, благодійництва, людинолюбства.

Підготовка рефератів (доповідей).

Теми рефератів

1. Розвиток наукової, церковної, педагогічної і суспільної думки в Україні XVI–XVII ст.
2. Національно-самобутні форми самоорганізації населення й соціальної допомоги у середині XVII ст.

Рекомендована література: 5, 7, 12.

Тема 7. Становлення державної системи благодійності у Західній Європі та США (з XVI до початку XX ст.).

Обґрунтування необхідності переходу до нової системи благодійності. Соціальна допомога у Західній Європі. Християнська церква – головний суб'єкт соціальної допомоги в епоху Середньовіччя. Соціальна функція монастирів у добу Середньовіччя.

Основні тенденції в галузі соціальної роботи у Західній і Центральній Європі XVI–XVIII ст. Загострення соціальних протиріч як результат занепаду середньовічного способу господарювання.

Соціальна допомога в англійському суспільстві напередодні, в роки та після революції 1640–1660 рр. Рухи соціального протесту. Левеллери, „істинні левелери”. Прийняття „Habeas Corpus Act” (1679 р.). „Білль про права” (жовтень 1689 р.).

Секуляризація й економічне послаблення церкви як домінуючого суб'єкту допомоги (XVIII ст.).

Соціальна допомога серед колоністів у Північній Америці напередодні Війни за незалежність 1775–1783 рр. Соціальна боротьба. Рух „регуляторів” у другій половині XVIII ст. Повстання рабів у Південній Кароліні, Вірджинії, Джорджії (20–30-ті роки XVIII ст.). Прийняття Декларації незалежності США (4 липня 1776 р.). Зростання невдоволеності серед дрібних фермерів Нової Англії. Повстання під проводом Д. Шейса (вересень 1786 р. – весна 1787 р.). Прийняття Конституції 1787 року. Білль про права (1791 р.).

Французьке *Просвітництво XVIII ст.* Соціально-політичні ідеї Франсуа Марі Аруе (Вольтер, 1694–1778 рр.). Шарль Луї де Монтеск'є (1689–1755 рр.), його теорія про конституційну монархію та розподіл влади (“Про дух законів”, 1748 р.). 50–60-ті роки XVIII ст. – розквіт діяльності енциклопедистів: Д. Дідро (1713–1784 рр.), П.А. Гольбах (1723–1789 рр.), К.А. Гельвецій (1715–1771 рр.). Ф. Кене і Ж. Тюрго – провідні представники Школи фізіократів. Намагання створити теорію суспільства, що засновано на приватній власності. Принцип невтручання держави у економічні справи – *Laissez faire*. Егалітаризм Ж.Ж. Руссо (1712–1778 рр.) та його політичний трактат “Про суспільний договір” (1762 р.). Г. Маблі (1709–1785 рр.), Ж. Мельє (1664–1729 рр.).

Соціальна допомога у французькому суспільстві напередодні, в роки та після революції 1789–1794 рр. „Аграрна революція” 4 серпня 1789 року – руйнування феодальних відносин на селі. Прийняття Національними установчими зборами “Декларації прав людини і громадянина” (26 серпня 1789 р.). Проголошення політичних свобод й рівності перед законом. Загострення продовольчого питання. Наростання егалітаристських настроїв у політичній і соціально-економічній сферах. Впровадження

законів про “максимуми” цін на борошно і зерно. Декрети якобінців (червень–липень 1793 р.) як засіб зміцнення зв’язків з масами; знищення феодальних відносин. Прийняття республіканської Конституції Франції 24 червня 1793 року. Ліквідація (з липня 1794 р.) „термідоріанцями” соціального законодавства якобінців. Зростання соціальної напруги у суспільстві, інфляційні процеси.

Наростання робітничого руху в *Англії*. Р. Оуен (1771–1858 рр.). Чартизм, його програма і тактика. Дж. Гарні. Перший підйом чартистського руху (1839 р.). 1842 рік – другий підйом чартистів. Третій підйом чартистів (1848 р.).

Липнева революція 1830 р. у *Франції*. Робітничий рух. Ліонські повстання (1831 і 1834 рр.). Виникнення дрібнобуржуазного соціалізму. Луї Блан. Жозеф Прудон.

Революції 1848–1849 рр. у країнах Європи.

Секуляризація й економічне послаблення церкви як домінуючого суб’єкту допомоги (XIX ст.). Зростання ролі держави й інститутів громадянського суспільства як суб’єкту допомоги. Створення релігійних громадських об’єднань як нового суб’єкту допомоги. Створення Червоного Хреста (1863 р.). А. Дюнан.

Франція у 1870–1918 рр. Революція 4 вересня 1870 року. Утворення партії радикал-соціалістів (Е. Еррію). Робітничий рух. Діяльність партії соціалістів (Ж. Гед, П. Лафарг). Хвиля протесту робітників проти погіршення матеріальних умов життя у 1880-ті роки. Діяльність католицької церкви (енциклік папи Лева XIII „*Rerum novarum*” від 15 травня 1891 р.). Активізація робітничого і профспілкового рухів. Прем’єр-міністр Ж. Клемансо (жовтень 1906 р. – липень 1909 р.), боротьба з робітничим рухом та розробка і прийняття програми соціальних реформ. Впровадження кабінетом Бріана–Барту (липень 1909 р. – листопад 1910 р.) програми “послаблення внутрішньополітичної напруги” (“*detente*”).

Німеччина у 1871–1918 рр. Діяльність О. фон Бісмарка на посаді імперського канцлера (1871–1890 рр.). Прийняття консервативного „Закону проти загрозливих для суспільств намірів соціал-демократів” (1878 р.). “Новий курс” – внутрішня політика канцлера Л. Капріві (1890–1894 рр.). Проведення паліативних заходів у соціально-економічній сфері. Криза навколо законопроекту про освіту (1892 р.). Посилення мілітаризації економіки і суспільства. Боротьба соціал-демократів проти політики Л. Капріві. Зростання робітничого руху в останній чверті XIX ст. Посилення протиріч між буржуазією і юнкерством, між промисловим і аграрним секторами економіки. Соціальна політика канцлера Б. фон Бюлова (1900–1909 рр.): „Закон про забезпечення інвалідів війни та членів їх сімей”, „Закон про забезпечення військовослужбовців у зв’язку з нещасними випадками”, „Закон про захист дитинства”. Проголошення

програми подальших соціальних реформ (грудень 1903 р.). Наростання соціальної напруги і поширення у Німеччині страйкового руху у 1905 році.

Великобританія у 1870–1918 рр. Узаконоення профспілок (1871 р.). Посилення пропаганди соціалістичних ідей. Утворення партій лівої орієнтації: Соціалістична ліга (1886 р.); Соціал-демократична федерація (1884 р.); "Фабіанське товариство" (Г. Уеллс, Б. Шоу); Незалежна робітничка партія (1893 р.). Утворення партії християнських соціалістів – "Армія порятунку" (1886 р.), В. Бут. Зростання профспілок. Профспілковий рух. Соціальні проблеми. Безробіття. "Кривава неділя" (13 листопада 1887 р., Трафальгарська площа, Лондон). Вільна торгівля і соціальні реформи як ключові компоненти внутрішньої політики лібералів. Прийняття законів: про компенсацію при нещасних випадках (1906 р.), про 8-годинний робочий день для гірників (1908 р.), про пенсії (1908 р.), про страхування від хвороби та безробіття (1911 р.). Реформаторська діяльність ліберального прем'єр-міністра Д. Ллойд Джорджа (грудень 1916 – листопад 1922 р.).

Сполучені Штати Америки у 1870–1918 рр. Соціально-економічне законодавство. Диференціація американського суспільства щодо реформ (кінець XIX ст.): дрібна буржуазія – прихильниця державного регулювання економіки; крупна буржуазія – за нерегульовані ринкові відносини. Соціал-дарвінізм як ідея абсолютної свободи бізнесу. Прийняття монопольного законодавства на рівні штатів у 70–90-х рр. Критика соціал-дарвінізму. Діяльність і творчість соціолога Л. Уорда, економістів Р. Елі, С. Петтена, Е. Зелігмана. Утворення Американської економічної асоціації (1885 р.) як провідника буржуазно-реформістських ідей. Соціальний євангелізм. Утворення Християнського робітничого союзу (початок 70-х рр.). В. Гледден. Створення і діяльність "Ордену лицарів праці" (1878 р.). У. Стефенс. Американська федерація праці (АФП, 1886 р.). С. Гомперс. Боротьба за 8-годинний робочий день. Робітничі страйки. Пульманівський страйк залізничників (травень 1894 р.). Соціалістичний рух. Діяльність Соціалістичної робітничої партії (СРП, 1887 р.), Ф. ван Паттен. "Соціальна демократія Америки" (1897 р.), Ю. Дебс. Фермерський рух. Північний і Південний альянси (початок 80-х рр.). Утворення Народної партії (лютий 1892 р.). Утворення Соціалістичної партії Америки (29 липня 1901 р.). Л. Грінбаун. Профспілки і страйковий рух у 1909–1914 рр. Боротьба за створення галузевих профспілок. Демократичний рух. Рух макрейкерів. Подальший розвиток суфражистського руху. Соціальне християнство і робітничий клас. Рухи протесту афроамериканців. У. Дюбуа (1868–1963 рр.). Фермерський рух. Реформи прогресистів у соціально-економічній сфері: XVI поправка до Конституції США (1913 р.) про введення федерального прибуткового

податку, закони про соціальне страхування – закон 1915 року про покращення умов життя і праці моряків; акт 1916 року про надання компенсації федеральним службовцям через втрату працездатності; акт Адамсона (1916 р.) про 8-годинний робочий день для залізничників; XVIII поправка до Конституції США (1919 р.) про введення “сухого” закону.

Практичне заняття

Становлення державної системи благодійності у Західній Європі (з XVI до початку XX ст.).

Питання для обговорення

1. Історія становлення соціальної роботи у Західній Європі та США.
2. Вплив епохи Просвітництва на ідеологію та практику соціальної роботи у Західній Європі.
3. Утвердження державно-адміністративних підходів до суспільної та приватної опіки.
4. Церковне та світське благодійництво у країнах Європи.
5. Церковне та світське благодійництво у США.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Звернути увагу на основні віхи соціально-економічного і політичного розвитку країн Європи і США; з'ясувати роль соціально-економічних та політичних явищ і епохи Просвітництва на розвиток філософсько-політичної й правової думки у західних суспільствах та їх вплив на розвиток державного благодійництва та становлення соціальної роботи.

Підготовка рефератів (доповідей).

Теми рефератів

1. Соціальні революції і формування нових форм благодійності у Європі та США.
2. Діяльність Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.

Рекомендована література: 5, 8, 18, 19.

Питання для поточного контролю за змістовим модулем І.

1. В чому полягає сутність соціальної співпраці у філантропічному періоді?
2. Якою була державна допомога нужденним у країнах Стародавньому Сходу?
3. Чим відрізнялась державна допомога нужденним в Стародавніх Афінах і Стародавній Спарті?
4. Якою була державна допомога нужденним у Стародавньому Римі?
5. Чому християнство відстоювало і відстоює милосердя, соціальну справедливість і благодійність?
6. Якими були осередки освіти у період Середньовіччя?
7. Якою була роль монастирів у відстоюванні милосердя і благодійності?
8. Якими були форми соціальної допомоги у древніх слов'ян?
9. Якою була благодійність великих князів Володимира Святославовича, Ярослава Володимировича і Володимира Мономаха?
10. Якою була роль Києво-Печерського монастиря у відстоюванні милосердя, благодійності та розвитку освіти?
11. В чому полягають особливості соціальної роботи у період Українського Відродження?
12. Чому братства вважаються осередками духовної культури і просвітництва?
13. В чому полягала соціальна допомога, філантропічна функція братств?
14. Яким був стан освіти і науки у період Українського Відродження?
15. В чому полягає сутність гуманістичного аспекту і милосердя у козацькій педагогіці?
16. Яким було соціально-економічне середовище у країнах Західної Європи та США (у період з середини XVII ст.) для формування державно-адміністративних підходів до суспільної благодійності та опіки?
17. Соціальний аспект у діяльності правлячих кіл країн Європи і США.
18. Яку роль відіграло соціально-економічне законодавство у країнах Західної Європи та США у розв'язання соціальних проблем останньої чверті XVIII – початку XX ст.?

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ЯК ОКРЕМА ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

Тема 8. Виникнення соціальної роботи як окремої галузі знань.

Професіоналізація соціальної роботи. Розробки першої методики в соціальній роботі (1920–1940 рр.). Наглядачі на підприємствах та надомні візитери. Вплив праці М. Річмонд (1861–1928 рр.) „Соціальний діагноз” (1917 р.) на вироблення першої методики в роботі соціального працівника. Передумови зародження професії соціального працівника. Виникнення перших соціальних шкіл. Переорієнтація в роботі соціального працівника під впливом наукових робіт З. Фрейда (1856–1939 рр.) та К. Роджерса (1902–1987 рр.).

Сполучені Штати Америки. Соціально-економічні наслідки кризи 1929–1933 рр.: зростання безробіття, закриття банків, розорення підприємств. Перший національний „голодний похід” безробітних на Вашингтон (7 грудня 1931 р.). „Голодний похід” ветеранів світової війни на Вашингтон (29 травня 1932 р.). Висловлення АФП за прийняття закону про фінансову допомогу безробітним (листопад 1932 р.). Другий національний „голодний похід” безробітних на Вашингтон (6 грудня 1932 р.). „Новий курс” президента Ф.Д. Рузвельта (1933–1945 рр.). Політика державного регулювання економіки з метою підвищення купівельної спроможності населення, його зайнятості і соціального захисту. Соціальний аспект законодавства „нового курсу”: „Громадянський корпус збереження ресурсів” (створення трудових таборів для молоді, 31 березня 1933 р.), „Федеральний закон про надзвичайну допомогу” (12 травня 1933 р.). Створення управління громадських робіт. Діяльність Федеральної надзвичайної адміністрації допомоги (ФЕРА), Г. Гопкінс. Робітниче законодавство, закон Вагнера (5 липня 1935 р.). Закон про соціальне страхування (14 серпня 1935 р.). Підвищення купівельної спроможності широких верств населення. Державний бюджет як механізм перерозподілу національного доходу між різними верствами суспільства. Нова податкова політика.

Великобританія. Економічна криза 1920–1921 рр. Проблема фінансової стабілізації і подолання безробіття. Політика соціальних реформ лейбористського уряду у січні–листопаді 1924 р.: збільшення державної допомоги безробітним; скорочення податків на товари першої необхідності, прийняття закону про житлове будівництво для робітників. Політика соціальних реформ консерваторів; закон про профспілки (червень 1927 р.), білль про пенсії, Акт про місцеве самоврядування (1929 р.). Заходи щодо проблем безробіття. Криза 1929–1933 рр. і скорочення соціальних програм та заробітної плати. Закон від 12 листопада 1931 р. про скорочення грошових виплат безробітним.

Франція. Соціальне законодавство 1920-х рр.: закони про 8-годинний робочий день та право профспілок на укладання колективних договорів з підприємцями. Скорочення пенсій та заробітної плати державним службовцям (наприкінці 20-х рр.). Соціальна політика Народного фронту (з травня 1936 р.), угода між профспілками та підприємцями про введення колективних договорів (червень 1936 р.). Фінансові труднощі у реалізації соціальної політики через неприйняття власниками підприємств урядової політики соціальних реформ. Скорочення державних витрат на боротьбу з безробіттям (липень 1937 р.). Курс на підвищення податків (травень 1938 р.).

Практичне заняття

Виникнення соціальної роботи як окремої галузі знань.

Питання для обговорення

1. Соціальні проблеми у країнах сталої демократії.
2. Розвиток соціальної роботи за кордоном у період між двома світовими війнами.
3. Основні тенденції в галузі соціальної роботи у Європі та США.
4. Зародження соціального страхування, система державної та суспільної опіки у Західній Європі та США.
5. Виникнення соціальної роботи як фахової діяльності.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Звернути увагу на основні віхи соціально-економічного і політичного розвитку країн Європи і США у період між двома світовими війнами; з'ясувати вплив соціально-економічних та політичних факторів на конкретний прояв державного благодійництва та становлення сучасної соціальної роботи у європейських країнах та США.

Підготовка рефератів (доповідей).

Теми рефератів

1. Соціальна робота у США у 1920–30-ті роки.
2. Соціальна робота у європейських країнах у 1920–30-ті роки.

Рекомендована література: 5, 8, 19.

Тема 9. Соціальна допомога в Україні (XVIII–XX ст.).

Суспільна (державна) опіка на територіях Наддніпрянської України. Активізація боротьби з професійним жебрацтвом; поширення ролі держави у соціальному захисті у першій чверті XVIII ст. Формування адміністративної системи допомоги нужденним (центральні органи, міські магістрати, дідичі (поміщики), війти (старости). Регламент (статут) головного магістрату (1721 р.) про роль поліції у справі суспільної опіки. Адміністративний Звод законів про губернії (1775 р.) про організацію приказів соціальної опіки.

Благодійні громади та союзи в соціальному піклуванні України (друга половина XVIII – початок XX ст.). Приватна благодійність у Наддніпрянській Україні (організація та фінансування закладів допомоги і підтримки, надання одноразової або постійної матеріальної та грошової допомоги, здійснення соціального патронажу над певною категорією нужденних), пожертвування. Церковно-монастирська благодійність XVIII–XX ст. Добровільна діяльність парафіян у справі соціальної допомоги і підтримки. Зростання кількості церковнопарафіяльних опікунств наприкінці XIX ст.; їх роль у наданні матеріальної і медичної допомоги та освіти.

Створення Ради імператорського людинолюбного товариства (1816 р.). Філантропічна діяльність у діяльності масонських лож. Державні підходи щодо розв'язання проблем інвалідності, материнства й дитинства, шкільної освіти. Створення Патріотичного товариства (1814 р.). Початок опікування сліпими та глухонімими (з 1806 р.). Становлення державного піклування та суспільної благодійності в Одесі (кінець XVIII – 60-ті роки XIX ст.), відкриття Рішельєвського ліцею (1817 р.). Вплив реформ 1860–70-х років (аграрної, судової, земської, міського самоврядування, військової) на розвиток державної (Міністерство внутрішніх справ) і суспільної опіки. Лікарський статут і підтримка породіль, безпритульних неповнолітніх осіб. Системний і регулярний характер державної фінансової підтримки закладів опіки (з кінця XIX ст.), опікунство для сліпих (з 1881 р.), опікунство для глухонімих (з 1898 р.). Соціально-педагогічна діяльність „Громад”, М.П. Драгоманов (1841–1895 рр.). Міське самоуправління кінця XIX–XX ст. і його соціальна роль. Зростання парафіяльної діяльності (у таких основних формах, як: матеріальна допомога, медична допомога, допомога в освітній діяльності).

Подальший розвиток Імператорського людинолюбного товариства (отримання права з 1897 р. на присвоєння державного чину працівників суспільних установ і остаточне оформлення структури інститутів опіки).

Зубожіння українського населення у складі Австро-Угорщини. Реформи імператора Йосифа II (1741–1790 рр.). Організація (з 1774 р.)

початкової освіти у Східній Галичині. Пожвавлення життя українського населення Галичини у середині XIX ст. Діяльність „Руської Трійці” (з 1834 р.) на західноукраїнських землях та її вплив на розвиток соціальної роботи в Україні.

Діяльність на Буковині духовних шкіл (священницьких й дяківських). Митрополича школа в Сучаві, монастирська школа в Путні. Занепад освіти на Буковині після її приєднання до Австрійської імперії (з 1775 р.). Германізація й румунізація освіти; полонізація освіти після адміністративного приєднання Буковини до Східної Галичини (1787 р.). Вплив революції 1848 р. у Європі на становище у Західній Україні. Проголошення нової австрійської Конституції 1860 року. Створення, наукова, просвітницька і благодійницька діяльність товариств: „Просвіта” (1868 р.), „Руська бесіда” (1869–1940 рр.), „Руський баян”, „Товариства імені Шевченка” (1873 р.), „Руська школа” (1887 р.) та ін. Благодійницька діяльність молодіжного об’єднання „Пласт” (1911 р.).

Створення Міністерства державної опіки у складі Тимчасового уряду (1917 р.).

Державне (взаємін громадського й приватного) соціальне забезпечення в Україні з 1917 по 1991 рр. Нормативні акти: „Положення про єдину трудову школу УСРР” *Наркомату освіти УСРР, травень 1919 р.*; Декларація Народного комісаріату освіти УСРР про соціальне виховання дітей *від 1 липня 1920 р.*; Про врегулювання оплати праці робітників. *Декрет РНК, квітень 1921 р.*; „Кодекс законів про народну освіту в УСРР” *затверджений Президією ВУЦВК від 2 листопада 1922 р.*; Про функції профспілок в галузі соціального страхування. *Постанова Президії ВЦРПС від 10 вересня 1933 р.*; Про бюджет державного соціального страхування на 1935 рік. *Постанова РНК СРСР від 6 липня 1935 р.*; Про збільшення розміру стипендії глухонімих студентам у вищих навчальних закладах, технікумах та робітничих факультетах. *Постанова РНК СРСР від 13 листопада 1935 р.*; Про працевлаштування інвалідів Вітчизняної війни. *Постанова РНК СРСР від 6 травня 1942 р.*; Про збільшення державної допомоги вагітним жінкам, багатодітним й одиноким матерям, посилення охорони материнства й дитинства... *Указ Президії Верховної Ради СРСР від 8 липня 1944 р.*; Про розмір стипендії сліпим студентам. *Розпорядження РНК СРСР від 11 серпня 1944 р.*; Про заходи щодо надання допомоги демобілізованим, сім’ям загиблих воїнів, інвалідам Вітчизняної війни та сім’ям військовослужбовців. *Постанова РНК СРСР від 21 вересня 1945 р.*; Правила про безкоштовне зубопротезування. *Затверджено Міністерством охорони здоров’я СРСР від 3 липня 1946 р.*; Про розмір державної допомоги багатодітним та одиноким матерям. *Указ Президії Верховної Ради СРСР від 25 листопада 1947 р.*; Про норму безкоштовних путівок в санаторії та будинки

відпочинку. *Постанова Президії ВЦРПС від 29 травня 1948 р.*; Про покращення справи державної допомоги багатодітним та самотнім матерям і покращення умов праці й побуту жінок. *Указ Президії Верховної Ради СРСР від 19 травня 1949 р.*; Положення про пенсійне забезпечення працівників науки. *Постанова Ради Міністрів СРСР від 28 вересня 1949 р.*; Про надання інвалідам-сліпим права безоплатного проїзду міським транспортом. *Постанова Ради Міністрів СРСР від 9 березня 1954 р.*; Положення про порядок призначення й виплати допомоги по державному соціальному страхуванні. *Затверджено постановою Президії ВЦРПС від 5 лютого 1955 р.*; Закон СРСР „Про державні пенсії” від 14 липня 1956 р.; Про пенсії за вислугу років працівникам освіти, охорони здоров’я і сільського господарства. *Постанова Ради Міністрів СРСР від 17 грудня 1959 р.*; Про виплату допомоги на дітей військовослужбовців строкової служби. *Постанова Ради Міністрів СРСР від 25 жовтня 1963 р.*; Закон СРСР про пенсії та допомогу членам колгоспів від 15 липня 1964 р.; Про розширення пільг інвалідам Вітчизняної війни й членам сімей військовослужбовців, які загинули у Велику Вітчизняну війну. *Постанова Ради Міністрів СРСР від 6 березня 1965 р.*; Про санаторно-курортне обслуговування трудящих в умовах галузевого управління народним господарством. *Постанова Президії ВЦРПС від 18 березня 1966 р.*; Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про охорону здоров’я (1969 р.); Про заходи щодо втілення соціального страхування членів колгоспів. *Постанова Ради Міністрів СРСР від 27 березня 1970 р.*; Про соціальне страхування колгоспників. *Постанова Президії ВЦРПС від 15 квітня 1970 р.*; Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про працю від 1 січня 1971 р.; Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про народну освіту (1973 р.); Про введення допомоги на дітей малозабезпеченим сім’ям. *Указ Президії Верховної Ради СРСР від 25 вересня 1974 р.*; Положення про табір праці і відпочинку школярів старших класів загальноосвітніх шкіл. *Затверджено постановою Секретаріату ВЦРПС, Міністерством освіти СРСР і Міністерством сільського господарства СРСР від 6 травня 1976 р.*; Про покращення організації харчування в оздоровчо-спортивних таборах вищих та середніх спеціальних навчальних закладах. *Постанова Секретаріату ВЦРПС від 7 лютого 1977 р.*; Типове положення про будинок для престарілих та інвалідів. *Затверджено постановою Держкомпраці СРСР від 20 червня 1978 р.*; Про покращення матеріального забезпечення інвалідів з дитинства. *Постанова Ради Міністрів СРСР від 23 травня 1979 р.*; Про затвердження списку захворювань, що дають право особам, які страждають від цих захворювань, на першочергове отримання житла. *Наказ міністра охорони здоров’я СРСР від 28 березня 1983 р. (із змінами і доповненнями)*; Закон СРСР про пенсійне забезпечення громадян в СРСР

від 15 травня 1990 р.; Про покращення умов життя дітей-сиріт та дітей, які залишились без опіки батьків. *Постанова Ради Міністрів УРСР від 9 січня 1991 р.*; Закон УРСР „Про зайнятість населення” від 1 березня 1991 р. (із змінами); Закон УРСР „Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Українській РСР” від 21 березня 1991 р.; Про створення фонду Української РСР соціального захисту інвалідів. *Постанова Ради Міністрів УРСР від 18 липня 1991 р. (із змінами і доповненнями)* та інші.

Практичне заняття

Соціальна допомога в Україні (XVIII–XX ст.).

Питання для обговорення

1. Приватна благодійність в Україні.
2. Суспільне піклування на українських землях в умовах перебування у складі Російської та Австро-Угорської імперій.
3. Вплив російських реформ 60–70-х років XIX ст. на розвиток державної і суспільної опіки.
4. Основні напрями соціальної політики у Наддніпрянській Україні та Галичині.
5. Церковнопарафіальна і приватна опіка.
6. Державне забезпечення з 1917 по 1991 рр.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Звернути увагу на основні віхи соціально-економічного і політичного розвитку українських земель у складі Російської, Австро-Угорської імперій та зробити порівняльний аналіз; з’ясувати сутність суспільної (державної) опіки на територіях Наддніпрянської України і якою була соціальна опіка у західноукраїнських землях; звернути увагу і на нормативно-правову базу державної опіки у радянський період і проаналізувати її.

Підготовка рефератів (доповідей).

Теми рефератів

1. Порівняльна характеристика соціального захисту населення у Наддніпрянській Україні та Галичині у XIX ст.
2. Розвиток державного соціального забезпечення в Україні у XX ст.

Рекомендована література: 12, 13, 14.

Тема 10. Актуальні проблеми соціальної роботи та соціальної педагогіки на сучасному етапі.

Державне соціальне забезпечення в Україні. Нормативні акти: Закон України „Про статус й соціальний захист громадян, які постраждали в результаті Чорнобильської катастрофи” від 19 грудня 1991 р. (із змінами); Закон України „Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” від 20 грудня 1991 р. (із змінами); Закон України „Про пенсійне забезпечення” від 15 травня 1992 р. (із змінами і доповненнями); Закон України „Про колективні договори і угоди” від 1 липня 1993 р. (із змінами); Закон України „Про відпустки” від 15 листопада 1996 р.; Закон України „Про охорону дитинства” від 26 квітня 2001 р. (із змінами); Закон України „Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю” від 18 травня 2004 р.; Закон України „Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються зі служби у зв’язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей” від 15 червня 2004 р. (із змінами); Закон України „Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування” від 13 січня 2005 р. (із змінами); Закон України „Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей” від 2 червня 2005 р. (із змінами); „Питання діяльності органів опіки та піклування, пов’язані із захистом прав дитини” *Постанова Кабінету Міністрів України* від 24 вересня 2008 р. (із змінами); Закон України „Про соціальний діалог в Україні” від 23 грудня 2010 р. (із змінами); Закон України „Про соціальні послуги” від 17 січня 2019 р.; „Деякі питання діяльності центрів соціальних служб” *Постанова Кабінету Міністрів України* від 1 червня 2020 р. (із змінами); „Про організацію надання соціальних послуг” *Постанова Кабінету Міністрів України* від 1 червня 2020 р.; „Про деякі заходи щодо забезпечення права громадян на якісні та безпечні соціальні послуги” *Указ Президента України* від 29 січня 2021 р. та інші.

Розвиток соціальної роботи в Україні. Аналіз предметної сфери соціальної роботи. Професійна підготовка соціальних працівників в Україні. Недержавні організації соціальної роботи. Волонтерство у соціальній роботі.

Зарубіжний досвід подолання соціально-економічних проблем та організації соціальної та соціально-педагогічної роботи.

Сполучені Штати Америки. Соціальні проблеми реконверсії; робітничі страйки 1946 року. Обмеження прав профспілок та прав робітників новим законом Тафта–Хартлі (червень 1947 р.) про регулювання трудових відносин. Скорочення соціальних витрат у середині 1950-х років. Програма з надання допомоги фермерським

господарствам (січень 1954 р.). Закон про житлове будівництво (серпень 1954 р.) як подолання нетрів у великих містах. Об'єднання профспілок та утворення АФП–КВП (лютий 1955 р.).

Програма „нових рубежів” президента Дж.Ф. Кеннеді (1961–1963 рр.): поліпшення системи соціального страхування, розширення медичної допомоги, підтримка освіти, прогрес у расовому питанні, впровадження громадських робіт. Діяльність профспілок АФП–КВП. Співпраця держави і профспілок. Рухи соціального протесту: „студентський бунт”, жіночий (феміністський) рух, антивоєнний рух. Расова проблема, негритянський рух, М.Л. Кінг (1929–1968 рр.).

Програма створення „великого суспільства” президента Л.Б. Джонсона (1963–1969) та „війна з бідністю”. Посилення негритянського руху; новий закон проти сегрегації „про громадянські права” (липень 1964 р.). „Рейганоміка” – консервативна політика адміністрації президента Р. Рейгана (1981–1989 рр.) щодо подолання економічної кризи, скорочення соціальних програм, жорстка політика щодо профспілок.

Проблеми системи охорони здоров'я в період діяльності президента Б. Клінтона (1993–2001 рр.). Проблеми реформування системи соціального забезпечення й шкільної освіти в діяльності президента Дж.В. Буша (2001–2009 рр.). Ураган „Катріна” і проблеми Нового Орлеану (серпень–вересень 2005 р.). Фінансова криза 2007 р. Боротьба з наркотиками. Фінансова підтримка освіти, системи охорони здоров'я та її реформа в діяльності президента Б. Обама (2009–2017 рр.).

Нова реформа системи охорони здоров'я у період діяльності президента Д. Трампа (2017–2021 рр.). Расова проблема у США: акції протесту чорношкірого населення весною–влітку 2020 р. Боротьба з расизмом у країні та пандемією корона вірусу у період діяльності президента Дж. Байдена (з 2021 року).

Великобританія. Реформа соціального страхування та системи охорони здоров'я (1946–1948 рр.) в діяльності лейбористського уряду (1945–1951 рр.). Створення „держави загального добробуту”. Фінансова криза 1947 р. Скасування антиробітничого законодавства 1927 р. Діяльність британських профспілок (БКТ). Скорочення соціальних програм (з 1949 р.) через фінансові труднощі 1949 та 1951 рр.

Реалізація соціальних програм в діяльності урядів консерваторів (1951–1964 рр.). Реорганізація системи вищої освіти. Економічний спад 1957–1958 рр. Денаціоналізація галузей промисловості, програмування економіки, скорочення витрат на охорону здоров'я, освіту, житлове будівництво й соціальне страхування – курс консерваторів на подолання економічної кризи.

Суперечлива політика у соціальній сфері уряду лейбористів (1964–1970 рр.). Страйковий рух.

Згортання соціальних реформ урядом консерваторів (1970–1974 рр.). Боротьба уряду з робітничим та профспілковим рухом; закон 1971 р. Надзвичайний стан у країні восени 1973 р. Загальний страйк гірників (1973–1974 рр.). Міністр освіти М. Тетчер – „крадійка молока” (1971 р.).

Політика урядів лейбористів (1974–1979 рр.) щодо активного державного регулювання економіки, планування; соціальні пільги робітникам («соціальний контракт» між урядом та профспілками) та передача в державну власність авіабудівної, суднобудівної, сталеливарної, нафтової, вугільної галузей промисловості як заходи щодо оздоровлення соціально-економічного становища.

„Тетчеризм” – неоконсервативний курс уряду М. Тетчер (1979–1990 рр.) на подолання економічної кризи. Скорочення націоналізованого сектору економіки й витрат на освіту, охорону здоров’я, житлове будівництво. Зростання безробіття. Робітничий рух. Загальний страйк на вугільних шахтах країни (з березня 1984 р. – у 1985 р.). Антипрофспілкове законодавство. Реформування «держави загального добробуту» на ринкових засадах. Підтримка державою соціальної сфери в період діяльності прем’єр-міністра консерватора Дж. Мейджора (1990–1997 рр.).

«Третій шлях» – програма діяльності лейбористського уряду Т. Блера (1997–2007 рр.). Соціальне законодавство, дискусія навколо реформування системи охорони здоров’я та освіти (2003–2005 рр.).

Діяльність консерваторів і початок реформування Національної служби охорони здоров’я (з 2011 р.). Заходи уряду консерваторів щодо подолання епідемії корона вірусу. Економічна і фінансова політика консервативного уряду Л. Трас у восени 2022 р.: курс на підтримку багатих громадян.

Практичне заняття

Актуальні проблеми соціальної роботи та соціальної педагогіки на сучасному етапі.

Питання для обговорення

1. Розвиток соціальної роботи в Україні як професійної діяльності.
2. Система професійної підготовки соціальних працівників.
3. Новітні соціальні служби для дітей і молоді.
4. Волонтерство як новий вид соціальної роботи в Україні.
5. Соціальні програми у Сполучених Штатах Америки.
6. Соціальні програми у Великобританії.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Звернути увагу на нормативну-правову базу державної опіки та соціальної роботи в Україні; вміти аналізувати основні віхи соціально-економічного і політичного розвитку країн Європи і США у період після Другої світової війни; з'ясувати вплив соціально-економічних, політичних та релігійних факторів на конкретний прояв державного благодійництва та розвиток сучасної соціальної роботи у зарубіжних країнах.

Підготовка рефератів (доповідей).

Теми рефератів

1. Розвиток державного соціального забезпечення в Україні з 1991 р.
2. Соціально-економічні проблеми і соціальна робота у західних суспільствах після 1945 р.

Рекомендована література: 8, 17, 19, 21.

Питання для поточного контролю за змістовим модулем II

1. У чому полягає сутність професіоналізації соціальної роботи?
2. Якими були соціально-економічні наслідки кризи 1929–1933 рр. у США і країнах Європи?
3. Якою була роль держави у західному суспільстві у допомозі безробітним та соціально незахищеним у 20–30-ті роки ХХ ст.?
4. Як відбувалось формування адміністративної системи допомоги нужденним у Наддніпрянській Україні у ХІХ ст.?
5. Якою була приватна благодійність у Наддніпрянській Україні у ХІХ ст.?
6. Яким був вплив реформ 60–70-х років ХІХ ст. у Наддніпрянській Україні на розвиток державної і суспільної опіки?
7. Чим було викликане соціальне зубожіння західноукраїнського населення у ХVІІІ–ХІХ ст.?
8. Яким був вплив діяльності „Руської Трійці” на розвиток соціальної роботи в західноукраїнських землях?
9. Якою була роль церковнопарафіяльних опікунств наприкінці ХІХ ст. у Наддніпрянській Україні?
10. Якими були соціально-економічні наслідки подій 1917 року?
11. Яким був загальний зміст державного соціального забезпечення і страхування в Україні з 1917 по 1991 рр.?
12. Яким було соціально-економічне середовище у країнах Західної Європи та США після Другої світової війни для соціальної роботи?
13. Якими є основні напрямки соціальної роботи у сучасному західноєвропейському та американському суспільствах?
14. Якими є основні напрямки державного соціального забезпечення в Україні?

Контрольні питання до курсу

1. Підходи до визначення відліку історії соціальної роботи.
2. Передісторія виникнення соціальної роботи як фахової діяльності.
3. Об'єкт та предмет вивчення історії соціальної роботи.
4. Проблемне поле наукових досліджень з історії соціальної роботи.
5. Історичний розвиток основних систем призріння: „відкритої” та „закритої”.
6. Типи призріння: приватний індивідуальний, груповий, суспільний (зокрема громадський та церковний).
7. Архаїчний, філантропічний періоди суспільної благодійності.
8. Період державної благодійності. Період соціальної роботи.
9. Благодійність у державах Стародавнього Сходу.
10. Соціальне виховання та суспільна опіка у Древній Греції та Древньому Римі.
11. Релігійні вірування про виховання моральних якостей та благодійність.
12. Зародження елементів соціальної роботи у творчості давньогрецьких та давньоримських мислителів.
13. Висвітлення проблем соціальної допомоги.
14. Християнська церква як перший соціальний інститут.
15. Становлення і розвиток конфесійних теоретичних підходів до проблем допомоги і підтримки.
16. Соціальні ідеї християнських теологів.
17. Формування гуманістичних традицій у древніх слов'ян.
18. Основні тенденції благодійності в Київській Русі.
19. Княжа підтримка і захист церковно-монастирської опіки.
20. Особливості соціальної роботи в період Українського відродження.
21. Філантропічні функції братств України та їх продовження у братських школах.
22. Виховання гуманізму і милосердя як одне з основних завдань козацької педагогіки.
23. Соціальна допомога у Запорізькій Січі.
24. Обґрунтування необхідності переходу до нової системи благодійності. Соціальна допомога у Західній Європі.
25. Християнська церква – головний суб'єкт соціальної допомоги в епоху Середньовіччя.
26. Соціальна функція монастирів у добу Середньовіччя.
27. Основні тенденції в галузі соціальної роботи в Західній і Центральній Європі XVI–XVIII ст.

- 28.Професіоналізація соціальної роботи. Розробка першої методики в соціальній роботі (1920–1940 рр.).
- 29.Наглядачі на підприємствах та надомні візитери.
- 30.Вплив праці М. Річмонд „Соціальний діагноз” на вироблення першої методики в роботі соціального працівника.
- 31.Передумови зародження професії соціального працівника.
- 32.Виникнення перших соціальних шкіл.
- 33.Переорієнтація в роботі соціальних працівників під впливом З. Фрейда та К. Роджерса.
- 34.Суспільна опіка на теренах України. Благодійні громади та союзи в соціальному піклуванні України (друга половина XVIII – початок XX ст.).
- 35.Міське самоуправління кінця XIX–XX ст. і його соціальна роль.
- 36.Церковно-монастирська благодійність XVIII–XX ст.
- 37.Державне забезпечення з 1917 по 1991 рр.
- 38.Становлення державного піклування та суспільної благодійності в Одесі (кінець XVIII – 60-ті роки XIX ст.).
- 39.Розвиток соціальної роботи в незалежній Україні.
- 40.Аналіз предметної сфери соціальної роботи.
- 41.Зарубіжний досвід організації соціальної та соціально-педагогічної роботи.
- 42.Основні тенденції в галузі соціальної роботи у Європі.
- 43.Основні тенденції в галузі соціальної роботи у США.
- 44.Професійна підготовка соціальних працівників в Україні.
- 45.Недержавні організації соціальної роботи.
- 46.Волонтерство у соціальній роботі.

Література

1. Глазунов С.В. Нариси з історії соціальної роботи [Текст]: навч. вид. / С.В. Глазунов. Д.: РВВ ДНУ, 2015. 116 с.
2. Горілий А.Г. Історія соціальної роботи: навч. посіб. Тернопіль: Астон, 2004. 174 с.
3. Диференційований підхід в історії української школи (кінець XIX – перша третина XX ст.): монографія / О.В. Сухомлинська, Н.П. Дічек, Л.Д. Березовська та ін. Київ: Педагогічна думка, 2013. 620 с.
4. Замашкіна О.Д. Історія соціальної роботи: навчально-методичні рекомендації на допомогу бакалаврам і магістрантам вищих закладів освіти (за спеціальністю 231 Соціальна робота). Ізмаїл, 2018. 181 с.
5. Історія соціальної роботи: навч. посіб. / [уклад.: О.О. Кравченко, О.О. Матрос]. Умань: РВЦ „Візаві”, 2017. 117 с.
6. Історія соціальної роботи: навч.-метод. посіб. для студ. спец. „Соціальна робота” / В.В. Тихолоз. Черкаси: ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2014. 407 с.
7. Історія, теорія і практика соціальної роботи в Україні: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / упор. С.Я. Марченко, М.С. Кратінов, Л.Ц. Ваховський та ін. Луганськ: Альма-матер, 2005. 408 с.
8. Кубіцький С.О. Історія соціальної роботи в зарубіжних країнах: навч. посіб. / С.О. Кубіцький. Київ: ДАККККиМ, 2009. 298 с.
9. Лукашевич М.П., Семігіна Т.В. Соціальна робота (теорія і практика): [підручник]. Київ: Каравела, 2011.
10. Поліщук В.А. Історія соціальної педагогіки та соціальної роботи: курс лекцій / В.А. Поліщук, О.І. Янкович. Тернопіль: ТДПУ, 2009. 256 с.
11. Попов О.Г., Коваленко О.П., Дунаєва Л.М., Гладченко. Соціальне та духовне служіння ВФВ ВОЙНО-ЯСЕНЕЦЬКОГО (СВ. ЛУКИ). Вісник Одеського національного університету, 2018. Психологія, 23 (2(48)).
12. Савицький В.І. Генеза благодійності в Україні (методологія історії соціальної роботи в Україні): навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / В.І. Савицький. Київ: НТУУ „КПІ”, 2007. 136 с.
13. Фурман А.В. Історія соціальної роботи: навчальний посібник А.В. Фурман, М.В. Підгурська. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 176 с.
14. Харламов М.І. Соціальна робота: Курс лекцій. Харків: НУЦЗУ, 2013. 96 с.
15. Cree V.E. Social Work and Society // Blackwell Companion to Social Work / Ed. by M. Davies. 2nd edition. Blackwell, Oxford, 2002. URL: <https://books.google.gg/books?id=Er5lT5EHtG0C&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>

16. A Crisis in Care / Ed. By J. Clarke. London: Sage Publications, 1993. URL:
<https://books.google.com.ua/books?id=hhxCSE8r2k0C&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>
17. History of Social Work in Europe (1900–1960): Female Pioneers and their Influence on the Development of International Social Organizations / Ed. by Sabine Hering, Berteke Waaldijk. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2003. URL:
<https://books.google.com.ua/books?id=rFD7AwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>
18. Huff D. Progress & Reform: A Cyber history of Social Work's Formative Years (Chapter I. Scientific Philanthropy (1869–1900)). Boise State University, 2002. URL:
<https://web.archive.org/web/20120212192852/http://www.boisestate.edu/socialwork/dhuff/history/central/book.htm>
19. Lymbery M. The History and Development of Social Work // Social Work with Older People: context, policy, and practice. London: Sage Publications, 2005. URL:
https://uk.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/9812_039472ch02.pdf
20. Quigley W.P. Five Hundred Years of English Poor Laws, 1349–1834: Regulating the Working and Nonworking Poor. Loyola University New Orleans College of Law, 1996. URL:
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3506885
21. Tannenbaum N., Reisch M. From Charitable Volunteers to Architects of Social Welfare: A Brief History of Social Work. School of social work, University of Michigan, 2001. URL:
<https://ssw.umich.edu/about/history/brief-history-of-social-work>

Навчальне видання

ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

ЕЛЕКТРОННІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
з курсу для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота

Електронне практичне видання

Укладачі

Дунаєва Лариса Миколаївна
Войтович Олексій Іванович

В авторській редакції

Затвердж. авт. 11.10.2023 р. Шрифт Times New Roman.
Системні вимоги: операційна система сумісна з програмним
забезпеченням для читання файлів формату PDF.
Обсяг 0,3 МБ.

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра соціальної роботи
65082, м. Одеса, вул. Дворянська, 2, Україна
Тел.: (048) 776 03 02, email: social-work@onu.edu.ua